

Akademische Musiklehrer und Musikdirektoren an Universitäten des Ostseeraums: Überlegungen zur Etablierung und Ausgestaltung eines Amtes im 19. Jahrhundert

—
Martin Loeser

Ausgehend von den Ergebnissen der im Jahr 2006 in Greifswald veranstalteten Tagung „Universität und Musik“ wird in dem Referat der Versuch unternommen, das Amt des Akademischen Musiklehrers und Universitätsmusikdirektors mit Blick auf den Ostseeraum vergleichend zu betrachten. Anhand der Situation in Rostock, Greifswald und Dorpat/Tartu werden insbesondere Einführung, Aufgaben, Funktionen und Bedeutung des Amtes erörtert.

Muusikaõpetaja koht Tartu ülikoolis 1803–1807

—
Geiu Rohtla

Sissejuhatus

Käesolevas artiklis keskendutakse muusikaõpetaja ametikoha täitmisele 1802. aastal taasavatud Tartu ülikoolis. Muusikaõpetaja koht loodi ülikooli juurde juba 1803. aastal, kuid alles 1807. aastal valiti esimene muusikaõpetaja, kelleks sai Tartu avalikus elus tuntud muusikategelane Heinrich Wilhelm Fricke. Püüame selgitada, mis neil aastatel toimus: miks koha täitmise viivitati, kuigi ülikoolile oli selleks eraldatud raha ja linnas leidis ka ametisse sobivaid muusikuid. Läänemere piirkonna teiste ülikoolidega võrreldes loodi akadeemilise muusikaõpetaja ametikoht Tartus ühena esimeste seas. Sellisel kujul hakkasidki need ametikohad tekkima 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi algul. Akadeemilise muusikaõpetaja ülesannetest ja ametinimetustest on käesolevas kogumikus kirjutanud Martin Loeser. Tema on võrrelnud muusikaõpetaja ameteid Läänemere piirkonna neljas ülikoolis – Greifswaldis alustas muusikaõpetaja 1793. aastal, Tartus 1807, Königsbergis 1814 ja Rostockis 1821. aastal.

Tartu ülikooli muusikaõpetajate tegevus on aga põhjalikumalt uurimata teema. Heinrich Wilhelm Fricke valimist muusikaõpetaja ametisse nimetab põgusalt ülikooli 350. aastapäeva puhuks avaldatud Karl Leichter (1902–1987) artikkel „Tartu muusikaelu ja ülikool enne XX sajandit“ (Leichter 1982) ja hiljem ka Terje Lõbu artikkel „Mõnda Tartu Ülikooli muusikaõpetajatest“ (Lõbu 2004). Ülevaatlukult olen ise sellest kirjutanud koguteose „Tartu. Ajalugu ja kultuurilugu“ alapeatükis „Ülikool ja muusika“ (Rohtla 2005). 1930. aastatel uuris Elmar Arro (1899–1985) Tartu linnamuusikute traditsiooni varasematel sajanditel (aastatel 1587–1809) ning oma artikli (Arro 2003 (1932): 200–201) lõpuosas kirjeldab ta ka muusikat ülikooli taasavamise pidustustel. Muusikat 19. sajandi Tartu ülikoolis on puudutatud veel ajalookäsitlustes, mis on ilmunud nii keiserliku ülikooli sajanda aastapäeva puhul (Petuhhov 1902) kui ka 350 aasta möödudes ülikooli asutamisest (Siilivask 1982). Muusikaõpetaja ameti kohta aga leidub eriti väärtuslikke andmeid Lea Leppiku väitekirjas, mis käsitleb Tartu ülikooli teenistujaid 19. sajandist vabariigi tekkeni (Leppik 2006). Töö toob olulist selgust 19. sajandi Tartu ülikoolis tegutsenud kolmanda järgu õppejõudude staatuse ja tegevuse uurimisse, kes enamasti olulisemate profes-

sorite varju jäävad. Need olid keelte, kunstide ja religiooni õpetajad, sealhulgas ka muusikaõpetaja.

Allikad esimese muusikaõpetaja ametisse võtmise kohta asuvad Eesti Ajalooarhiivis (EAA) Tartu ülikooli fondis ja neist olulisim on Heinrich Wilhelm Fricke dokumente sisaldav säilik (EAA 402-3-1786). Meid huvitavatest aastatest 1803–1807 leidub seal Fricke kirjutatud ametikohale kandideerimise taotlus, väljavõtted ülikooli nõukogu valimistega seotud koosolekute protokollidest ning nõukogu liikmete hinnangud kõigi samale ametikohale kandideerinud muusikute esitatud teoste kohta. Teine oluline allikas on ülikooli pidustustega seotud dokumentatsioon (EAA 402-4-58), mis sisaldab andmeid muusikast akadeemilistel sündmustel ja ka Fricke osalemisest.¹

Kunstide õpetus Tartu ülikoolis

Pillimuusika ja lauluhääled on kuulunud tavade järgi akadeemiliste sündmuste juurde ning nendeta ei toimunud ka Tartu ülikooli pidulik taasavamine 1802. aastal. 1799. aastast pärinevas ülikooli asutamise plaanis ei olnud muusikaõpetust ette nähtud, tõenäoliselt arvestati algul, et vajaduse korral palgatakse muusikud linnast. Esmakordselt mainitakse muusikaõpetaja ametikohta ülikooli 1803. aasta põhikirjas, mille järgi õppetöö hakkas toimuma.

Keiserlikus Tartu ülikoolis kuulus muusika koos teiste kunstidega abiainete hulka, mis toetasid erialast õpet. Ennekõike oli muusikaõpetust vaja tulevastele pastoritele, kuid muusikaõpetajate tegevus puudutas tegelikult peaaegu kõike, mis ülikoolis selles vallas toimus. Neil tuli õpetada üliõpilastele nii teooriat kui ka praktilist pillimängu, juhatada muusikaesitusi akadeemilistel sündmustel ning esineda ka avalikel kontsertidel. See kõik ei piirdunud ainult ülikooliga, 19. sajandil ametis olnud muusikaõpetajad on mõjutanud kogu linna avalikku muusikaelu.

Kunstide traditsioon ülikoolis ulatub aga kaugemale, sest tavapärase aadlinoorte hariduse juurde oli kuulunud ka muusika, tantsu, joonistamise, vehklemise ja ratsutamise õppimine. Rootsi-aegne Tartu ülikool, Academia Gustaviana (1632–1665) oli küll vana tüüpi ülikool, kus nende alade harjutusmeistrid² veel polnud, kuid 17. sajandi lõpu Academia Gustavo Carolinas (1690–1710) olid tantsu-, vehklemis-, joonistus- ja muusikameistrid juba ametis (vt. ka Rohtla 2005: 451). Hiljem levis nende kohta nimetus

¹ Elmar Arro (*Arro 2003 (1932): 201*) viitab sellele allikale, kuid ilma viitenumbriteta.

² *Harjutusmeistriteks* (Exercitienmeister) nimetati kunsti- ja keeleõpetajaid 17. sajandil (Leppik)